
17. listopad 1989: Komunistický režim stál jen na svých mocenských pilířích, jeho důvěryhodnost byla minimální, říká historik Jiří Suk

17. listopad 1989: Komunistický režim stál jen na svých mocenských pilířích, jeho důvěryhodnost byla minimální, říká historik Jiří Suk

Byla revoluce 17. listopadu 1989 živelnou a okamžitou událostí, nebo se dají nalézt příčiny už v posledních měsících vlády komunistického režimu?

Řekl bych, že obojí je pravdivé. Listopadová revoluce měla své dlouhodobé i krátkodobé příčiny a zároveň byla spontánní, živelnou událostí. Jednou ze základních příčin téměř všech revolucí je výrazný pokles prestiže starého režimu. Lidé různými způsoby demaskují jeho zchátralost a směšnost, kolují četné vtipy a narážky. Politici ztrácejí jistotu a jsou terčem četných karikatur. V Československu roku 1989 připadla úloha politika budícího smích a ironické poznámky přímo generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Miloši Jakešovi. Další z příčin pádu spočívá v tom, že sám režim zpochybňuje svůj statut tvrzením o nezbytnosti reformem. Pro československé vládcy bylo velmi obtížné a vlastně neřešitelné předstírat, že sovětská perestrojka se v ničem nepodobá pokusu o reformu z roku 1968, s kterým se tvrdě vypořádali v tzv. konsolidaci a normalizaci na počátku 70. let. Komunistický režim stál jen na svých mocenských pilířích, jeho důvěryhodnost byla minimální. V ostatních zemích sovětského bloku se tento režim hroutil. Československou společnost stále ovládal strach, byl však prosycený vědomím, že se – vzhledem k bouřlivému dění v okolních státech – něco musí stát. Také představitelé režimu si to už připouštěli, ale doufali, že udrží opratě ve svých rukách. Spontánní revoluční výbuch, vyvolaný drsným zákrokem policie proti studentům 17. listopadu 1989, smetl všechny předpoklady a plány a otevřel dveře rychlým změnám.

Je známo, že v průběhu 17. listopadu demonstrovali studenti na Albertově, projev pronesli Dr. Šárka nebo Martin Klíma... Ale jak na demonstrace reagovalo vedení KSČ? Co se dělo „v hlavách“ vedení státu 17. odpoledne a večer?

Podle dostupných svědectví se zdá, že nejvyšší představitelé předlistopadové KSČ, kteří vesměs odjeli na chalupy a do stranických rekreačních domů, neměli s událostmi v Praze bezprostřední kontakt a dění v prvních dnech podcenili. Nespatřovali v něm počátek politického převratu a snažili se rodící se nepokoje pacifikovat rutinními propagandistickými prostředky. V pondělí spontánně demonstrovalo na pražském Václavském náměstí kolem 200 tisíc lidí a jakmile se to člen politbyra ÚV KSČ Jan Fojtík dozvěděl, zdrceně prý prohlásil: „Tak to je konec! To už žádnou naši kontrademonstraci nepřebijem.“

Když přebralo OF moc, jaký byl jeho největší handicap? Myslíte, že to byl nedostatek zkušeností s praktickou politikou? A je i tato nezkušenost důvodem, proč Václav Havel spolupracoval s Mariánem Čalfou?

Občanské fórum nebylo společenstvím politiků, připravených převzít moc, ale sdružením občanských aktivistů, herců a dalších umělců, studentů a intelektuálů. Nepřipravenost je pochopitelná, protože více než čtyřicet let tady neexistovala politická pluralita. Je však nutné zároveň dodat, že OF bylo schopné okamžitě se postavit do čela rozsáhlých občanských nepokojů a to rozhodlo o pádu režimu. Vztah OF k moci na počátku revoluce byl velmi rezervovaný. Dynamika dění ho však donutila počínat si směleji, na rychlé a úplné převzetí moci však nemělo kapacity, ani sílu. Výsledkem politických jednání musel být kompromis, protože alternativa revolučního zúčtování nebyla cestou OF a VPN. Marián Čalfa byl jedním z nejvýraznějších představitelů politiky kompromisu.

Jak se lišil začátek revoluce v Čechách a na Slovensku?

Listopadová revoluce propukla v Čechách i na Slovensku zcela spontánně. Zpočátku byly strategie obou demokratických hnutí – Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí – totožné. Za několik týdnů se však začaly rozestupovat. OF se stále více orientovalo na přebírání moci, zatímco VPN si hodlala déle podržet původní společnou strategii vnější kontroly moci. To způsobilo zaostávání VPN za vývojem a vedlo k citelné ztrátě schopnosti ovlivňovat politický vývoj směřující ke svobodným parlamentním volbám.

Před dvěma lety řekla někdejší disidentka Petruška Šustrová: "Nemohu přistoupit na spikleneckou teorii dějin, nemohu přistoupit na to, že v pozadí za vším jsou tajné služby, které nás všechny vodí, jako loutky na provázku. Život je daleko složitější. Situace, do kterých se společnost dostává, zejména v období nějakého zvratu, jsou tak komplikované a hraje v nich roli tolik náhod, tolik nečekaných aktérů, tolik naprosto nepředvídatelných vnějších zásahů, že by ty tajné služby musely opravdu mít úlohu Pána Boha." Myslíte si, že tajné služby měly nějaký zásadní podíl na převratu? Slovy Petrušky Šustrové že tahaly za provázky?

Souhlasím s Petruškou Šustrovou a nemám skoro co dodat. Snad jenom to, že dnes téměř každý s účastníky té či oné strany připouští, že brutální zásah proti studentské demonstraci byl připravený nejspíše někým ze Státní bezpečnosti a možná i ze stranického aparátu; měl vyvolat určité, nepřilíš rozsáhlé občanské nepokoje, svrhnout Jakešovy muže a vynést do čela strany nové vedení. Pokus o puč se však jeho osovatelům okamžitě a zcela vymkl z rukou a události se valily svou vlastní vahou přes jejich hlavy.

Václav Klaus napsal, že režim svrhli „obyčejní občané“ svou rezistencí spojenou s mezinárodní situací. Úplně tak pominul roli disidentů. Jaký měl dissent vliv na revoluci? A v jaké rovině ho hledat – faktické, symbolické, mocenské...?

Zásluha disentu na svržení komunistického režimu je nepochybná. Symbolický vzdor, ztělesněný Chartou 77 a posléze dalšími, také nepřilíš rozsáhlými občanskými iniciativami, které stály u zrodu Občanského fóra, měl velký význam, který se mocensky a politicky zhodnotil v době převratu. Celý rok 1989, od bouřlivého Palachova týdne, přes petici Několik vět se čtyřiceti tisíci podpisů, až k 17. listopadu 1989 je příkladem takového zhodnocování. Zásluha obyvatel nespočívá v

rezistenci, nýbrž v tom, že se rozpomněli na své občanské svědomí, a když už bylo málem pozdě, vyšli přece jenom do ulic a dali najevo, že si přejí zásadní politickou změnu.

PETR SVOBODA